

Підприємницька діяльність козацької старшини Ніжинського полку

У статті розглядається підприємницька діяльність козацької старшини Ніжинського полку у другій половині XVII–XVIII ст.

Ключові слова: Ніжинський полк, козацька старшина, підприємницька діяльність, промисловість, торгівля.

В статье рассматривается предпринимательская деятельность казацкой старшины Нежинского полка во второй половине XVII–XVIII в.

Ключевые слова: Нежинский полк, казацкая старшина, предпринимательская деятельность, промышленность, торговля.

In the article it is studied the enterprise activity of cossacs officers of Nizhyn regiment in the second half of XVII–XVIII century.

Key words: Nizhyn regiment, cossacs officers, enterprise activity, industry, trade.

Володіння маєтностями, млинами, гутами, руднями, винокурнями дозволяло представникам козацької старшини у другій половині XVII–XVIII ст. організовувати активну підприємницьку діяльність. Природні умови робили можливим розвиток її різноманітних видів на території Ніжинського полку.

Значні прибутки козацькій старшині приносило млинарство. Надання млинів здійснювалось на підставі царських грамот, гетьманських та полковницьких універсалів. Гетьмани зберігали за собою права надавати дозвіл на будівництво млинів і отримання прибутків. Наприклад, С.Забіла, купивши став у с.Плиски Борзенської сотні, збудував на ньому млин, а в 1690 р. отримав царську жалувану грамоту на ці маєтності [1]. Я.Жураковський після відставки з уряду ніжинського полковника 6 червня 1691 р. отримав гетьманський універсал, яким затверджувалась купівля греблі на р.Івот та надавався дозвіл збудувати на ній млин [2]. Полковий осавул М.Левицький 19 серпня 1722 р. отримав універсал полковника П.Толстого на володіння млином біля с.Синяки. До нього цим млином володіли його засновник С.Забіла, його син Василь, полковники І.Обидовський та Л.Жураховський і полковий писар Ф.Мавольський [3].

Млинами володіли й численні представники сотенної старшини. Наприклад, ще в грудні 1659 р. ніжинський полковник В.Золотаренко надав стародубському сотнику Г.Дашенку право отримувати військову частку зі збудованого ним млина на р.Берестянка [4].

Завдяки наявності розгалуженої системи річок найбільшого розвитку млинарство набуло у Кролевецькій сотні. Наприклад, перший кролевецький сотник М.Дуля після виходу у відставку облаштував на р.Реть поблизу с.Подолів кілька млинів, після чого почав згадуватись у джерелах як "славетный пан, мельник подоловский". Біля його греблі з млином незабаром була заснована слобода Дулівка [5].

У 1669 р. компаньйоном М.Дулі, який натоді отримав займище для будівництва млина на р.Свидня, став сотник В.Яценко. У фундацію греблі та зведення млина М.Дуля вклав 100 золотих, а сотник – 320. Незабаром колишній сотник помер, і його справу продовжили сини Яким і Григорій, яким В.Яценко допоміг повернути батьків борг іншому місцевому підприємцю І.Стефановичу. За це вони поступились сотнику половиною власної греблі та млина [6]. 16 червня 1672 р. ніжинський полковник П.Уманець дозволив В.Яценку побудувати греблю на р.Реть, облаштувати на ній млини і отримувати з них прибутки [7].

Найбагатшими власниками млинів та іншого нерухомого майна на території Кролевецької сотні була родина Маковських. Формування земельних володінь кролевецького сотника І.Маковського було пов'язане з цілком імовірним шляхетським походженням сім'ї. Родина Маковських була близькою до найвідоміших представників козацької старшини, зокрема до І.Мазепи. В народі ходили чутки, що сотник навіть встиг "покумитись" з гетьманом [8].

Основу родинного добробуту заклав батько сотника, кролевецький городовий отаман М.Маковський. Ще за доби Речі Посполитої він купив ділянку на р.Свидня. 6 лютого 1654 р. кролевецький сотник Ф.Попович за погодженням з міською владою надав йому дозвіл побудувати млин на міській греблі на р.Свидня [9].

У подальшому син М.Маковського Іван, очолюючи уряд кролевецького сотника, примножив свої маєтності. У 1669 р. він отримав універсал полковника П.Уманця на млин у Кролевеці, у січні 1675 р. – універсал на цей же млин від М.Борсука, а в липні 1675 р. – від І.Самойловича. 27 квітня 1685 р. гетьман дозволив сотнику зайняти греблю під с.Бистрик на р.Реть та збудувати на ній млин. 11 січня 1690 р. І.Мазепа видав універсал І.Маковському на 2 млини в с.Бистрик на р.Реть з 4 колами, на ще один млин з двома колами, на 2 млини на р.Свидня під Кролевецем з 3 колами. 11 листопада він же дозволив збудувати на р.Рудка греблю з млином і поселити біля них підсусідків. 31 серпня 1691 р. сотник отримав на всі перераховані маєтності царську грамоту [10].

Для збільшення своїх маєтностей І.Маковський застосовував і незаконні методи. У Кролевецькій сотні активну підприємницьку діяльність здійснював міщанин З.Голуб. Він, користуючись підтримкою свого брата, генерального бунчучного Костянтина і самого І.Самойловича, отримав право на купівлю млинів, розбудову об'єктів виробничого призначення і володіння посполитими. На своїх землях він займався гутницьким промислом. Проте біля його х.Ретик кролевецький сотник почав селити слободу Грузьку. Після смерті З.Голуба у 1690 р. І.Маковський скористався вразливим становищем його вдови і почав долучати до своїх маєтностей землі покійного і селити на них своїх підданих. Звісно ж, дружина покійного намагалась не допустити мешканців Грузької до своїх володінь, але їй важко було сперечатись з сотником [11]. Він подав скаргу на свою сусідку до гетьмана і отримав лист від генерального судді С.Прокоповича, датований 28 травня 1691 р., в якому йому дозволялось безперешкодно вести господарство на землях, які належали З.Голубу. Його вдова в жодному разі не мала перешкоджати сотнику у поселенні посполитих на її землях [12].

Після смерті власниці гута і навколишні землі перейшли до її сина Євстафія. Скориставшись його молодістю і недосвідченістю, І.Маковський вирішив остаточно заволодіти майном сусідської родини. Для цього він вислав до Є.Голуба своїх слуг Карпеку і Федорця. Вони підмовили молодого господаря поїхати до сотника начебто для розмежування спірних земель. По дорозі слуги сотника схопили Є.Голуба і привезли його в шинок, де почали його вмовляти передати гуту І.Маковському. І хоч власника гуту вдалось визволити, але незабаром сотник, зібравши своїх людей, розорив господарства робітників гуті, а їх самих переселив у Грузьку. Після цього він уже безперешкодно приєднав землі й майно родини Голубів до своїх володінь [13].

І.Маковський також значно поповнив свої маєтності за рахунок щедрих гетьманських пожалувань. 27 серпня 1687 р. І.Мазепа надав сотнику с.Подолів у Кролевецькій сотні з усіма угіддями і посполитими людьми і дозволив стягувати з них повинності. 19 січня і 11 листопада 1690 р. гетьман затвердив за І.Маковським всі його угіддя та дозволив селити біля них людей, які мали обслуговувати його промислові підприємства. На всі ці маєтності 31 серпня 1690 р. була видана царська жалувальна грамота. Також І.Мазепа затвердив за своїм близьким соратником с.Дулівку і поселену ним слободу Грузьку [14].

Після завершення свого урядування у 1707 р. І.Маковський висловив бажання постригтись у ченці Києво-Печерської лаври і тому поділив свої маєтності між синами. 20 грудня 1707 р. І.Мазепа видав універсал, котрим затвердив за синами сотника Павлом, Яковом і Дем'яном млини, гаї, поля, сіножаті та інші набуті маєтності [15]. Значний військовий товариш Д.Маковський успадкував від батька слободу Грузьку і частину посполитих людей в присілку Подолова Дулівці, а також 2 млини на річках Реть і Свидня, на які 20 грудня 1708 р. отримав гетьманський універсал [16]. У наступному Дулівка перейшла до його доньки Марини, яка вийшла заміж за бунчукового товариша Ф.Чуйкевича. Частина Подолова без Дулівки відійшла до Я.Маковського, донька якого вийшла заміж за бунчукового товариша С.Бутовича [17].

Після розподілу маєтностей сотника його син Дем'ян, значний військовий товариш, 20 грудня 1708 р. отримав універсал І.Скоропадського на млин на р.Реть в с.Бистрик з 2 колами борошнями та одним ступним та ще один на р.Свидня під Кролевцем з 2 борошнями колами. Ці маєтності в подальшому перейшли до його доньки Анастасії, яка вийшла заміж за бунчукового товариша Ф.Чуйкевича і 9 березня 1716 р. отримала оборонний універсал з наказом про заборону притягати її підданих до виконання загальнонародних повинностей і чинити їй будь-які збитки [18].

Інший син І.Маковського кролевецький священик Павло 15 грудня 1707 р. після розподілу батьківських маєтностей отримав млин під Кролевцем на р.Свидня з 2 колами, інший з 3 колами, 2 млини в с.Бистрик і ще 2 на річках Реть і Ретик. Майбутній кролевецький сотник Я.Маковський 25 серпня 1709 р. отримав універсал на 3 млини на р.Свидня, Реть, Ретик і на куплений Терехівський млин з грунтами [19].

З інших представників кролевецької сотенної старшини хорунжий В.Ігнатович разом з сотенним товаришем Олексою 26 листопада 1676 р. отримав від М.Борсука дозвіл на будівництво млина на р.Реть з одним борошняним колом та збір з нього військової мірочки "до ласки войсковой" [20]. Кролевецький сотенний хорунжий О.Макаренко 6 травня 1729 р. поскаржився, що наказний кролевецький сотник П.Федченко з ратушною старшиною самовільно виправили універсал з наданим йому дозволом отримувати прибутки з половини млина. Він попросив гетьмана дозволу на отримання прибутків з половини млина, як і раніше, і вже 16 травня отримав відповідний універсал [21].

21 червня 1675 р. ніжинський полковник М.Борсук дозволив носівському городовому отаману П.Самокишу отримувати прибутки з борошняного і ступного кіл його власного млина, який знаходився на р.Остер на Кучевській греблі [22]. У 1729 р. мринський сотник Федір і його брат Марко Тарасевичі отримали дозвіл стягувати "розмеровый приход" з млина з двома колами, який знаходився на р.Остер і був куплений їх батьком Тарасом Аврамовичем ще в 1681 р. [23].

Івангородський сотник Ф.Малюга звернувся до І.Мазеги з проханням збудувати млин на Івангородській міській греблі на р.Остер і отримав на своє прохання відповідний гетьманський універсал, датований 16 травня 1697 р. [24]. У 1719 р. ніжинський полковник П.Толстой дозволив іншому івангородському сотнику В.Дмитровичу зайняти порожню греблю в Івангородській сотні, збудувати на ній млин і отримувати з нього прибутки [25].

У 1702 р. конотопський сотник А.Кандиба звернувся до гетьмана з проханням надати йому земельну ділянку біля Сейму поблизу с.Стара. На цьому ґрунті він мав намір вирощувати ліс для гачення греблі. Ознайомившись з цим проханням, І.Мазепа надав йому 21 січня універсал на вказану земельну ділянку [26]. 10 листопада 1709 р. І.Скоропадський підтвердив право володіння млином на р.Гниличний Рівчак значному військовому товаришу і майбутньому новомлинському сотнику К.Троцькому [27].

Глухівський сотник К.Грудяка 4 березня 1689 р. отримав дозвіл насипати греблю і збудувати млин на р.Свесь під с.Гирине [28]. О.Турянський 5 липня 1699 р. отримав універсал на володіння млинами, зведеними власним коштом: на р.Шостці біля с.Собичево з двома борошнями і ступним колом і другий на р.Єсмань [29]. А.Маркович згідно з універсалом І.Скоропадського від 12 грудня 1708 р. отримав 2 млини з 4 колами під с.Подолів у Кролевецькій сотні [30]. Військовий товариш і глухівський городовий отаман О.Заруцький 30 грудня 1667 р. отримав дозвіл від І.Брюховецького збудувати млин на криницях між с.Студенок і Білокопитове, де незабаром він заснував слободу Білокопитівку [31]. Інший городовий отаман С.Карпека в 1697 р. отримав гетьманський універсал з дозволом заснувати слободу біля його греблі на р.Журавка, а 27 травня 1707 р. – з дозволом збудувати млин на р.Івот [32]. Зрештою, в 1691 р. І.Мазепа дозволив сотенному хорунжому Р.Нарбуту збудувати греблю на болоті Рачинці під слободою Карпеківкою і вилловлювати рибу в цій водоймі [33].

Одним з найбільш прибуткових видів підприємницької діяльності козацької старшини була торгівля волами, поширена на теренах Конотопської сотні. Переселившись до цієї місцевості з Корсуня, родина Костенецьких зайнялась вирощуванням волів. Відгодувавши їх на місцевих луках, вони відганяли її для продажу за кордон, переважно у Прусію і Сілезію. Масштаби торгівлі сім'ї були настільки значними, що в народі вони отримали прізвисько "Вольоваті". Так, при укладанні Генерального слідства про маєтності мешканець села Крапивного І.Зубко повідомив, що раніше він служив гайдаєм (погоничем волів) у значного військового товариша і конотопського сотника Г.Костенецького і неодноразово переганяв худобу до Кенігсберга [34].

27 грудня 1732 р. конотопський сотник Й.Костенецький у рапорті до гетьмана повідомив, що більш ніж 10 років тому він їздив до Гданська, і під час цієї поїздки бунчуковий товариш І.Топольницький позичив у нього 46 крб. Після смерті боржника більшу частину майна покійного успадкував його брат, з якого сотник і намагався стягнути заборговану суму [35].

У 1729 р. Й.Костенецький здійснив чергову поїздку до Гданська. По поверненні ніжинський війт стягнув з нього 3 фунти золота і 2 фунти срібла як індуктивний збір. Проте 5 грудня 1729 р. Д.Апостол наказав війту повернути кошти, оскільки сотник переганяв гетьманську худобу [36]. Того ж року про намір виїхати до Гданська повідомив значковий товариш С.Костенецький. Проте полковий осавул і наказний полковник М.Левицький у своїх ордерах від 28 травня і 3 червня наказав йому виїхати до Ніжина начебто для вирішення якоїсь справи. 8 червня С.Костенецький поскаржився гетьману, що насправді М.Левицький хоче вчинити перешкоду поїздки і завдати йому збитків. Тому він попросив гетьмана видати наказ про заборону залучати його до внутрішніх відряджень. Того ж дня Д.Апостол видав універсал про заборону осавулу перешкоджати С.Костенецькому в поїздки до Гданська [37].

Й.Костенецький зажив слави як достатньо успішний і спритний підприємець і в подальшому його часто залучали до купівлі волів для забезпечення армії продовольством або перепродажу. Так, у 1744 р. рахункова комісія видала йому 13072 крб для купівлі в Ніжинському полку волів для потреб армії, на які сотник купив 2930 голів худоби. Того ж року Й.Костенецькому було видано 2500 крб, за які він купив 427 волів, сплативши 2056 крб. Сотник продав 393 воли у Шльонську і отримав за них 3909 талярів [38].

Торгівлею волами займалися і представники іншої конотопської старшинської родини Кандиб. Використовуючи відходи з власного винокурного виробництва, вони відгодували худобу і продавали її в Сілезії та Прусії. Під час однієї з цих поїздок син сотника А.Кандиби Федір в 1719 р. продав у Гданську 300 волів і отримав за них 6000 крб. Після цього він самовільно, не порадившись з батьком, купив англійське сукно, шовкові та бавовняні тканини, предмети розкоші і прикраси. Куплений товар Ф.Кандиба збув на ярмарках у Харкові і Ромнах. На вимогу батька повернути вкладені кошти він незмінно відповідав відмовами. За це сотник виключив свого сина з числа спадкоємців [39].

Масштабну торгівлю волами провадив також конотопський сотник А.Лизогуб. 28 лютого 1702 р. конотопські жителі Й.Стефанович, Т.Леонтійович та М.Ісасенко купили у нього 150 волів за ціною 13 битих талярів за одного. 13 липня 1708 р. гданські купці Я.Шолц і М.Дембровський взяли в борг у сотника 32 воли загальною ціною 312 талярів і 60 талярів грішми та зобов'язались повернути позичене до зими. 8 травня 1728 р. конотопський житель І.Гук купив у А.Лизогуба 65 волів загальною вартістю 2600 золотих. З цієї суми тисячу він виплатив одразу, а решту зобов'язався повернути наступного року [40].

Не менш прибутковою справою був винокурний промисел і утримання горілчаної, тютюнової та дьогтевої оренд. Зокрема, конотопський сотник А.Кандиба і значні військові товариші Ю.Харевич і Г.Костенецький 20 березня 1704 р. отримали універсал І.Мазепа на право утримувати рік в оренді

горілчані, дьогтеві та тютюнові шинки в Конотопі. За це вони мали сплатити до Військового Скарбу дві з половиною тисячі золотих, а півтори тисячі надати до конотопської ратуші [41].

Ф.Стожок ще до вступу на кролевецьке сотництво два роки тримав разом з братом Степаном горілчані оренди в Острі й рік у Красному Колядині. За цей період вони заробили 8 тисяч золотих [42]. За угодою між братами з цієї суми С.Стожок мав отримати третину коштів. Проте Ф.Стожок сплатив брату лише тисячу золотих, а на утримані гроші збудував кліті у млинах на Сеймі і пропонував йому отримувати третину з прибутків. У подальшому сотник не допускав С.Стожка до володіння млиновими каменями. Тому той змушений був 28 березня 1720 р. звернутись до гетьмана з проханням повернути зароблені кошти [43].

Воронізький сотник І.Холодович разом з місцевим жителем Р.Герасименком до 1708 р. утримували горілчані оренди в Гадяцькому полку. Незабаром до них приєднався й бунчуковий товариш С.Холодович, який, сплативши 240 крб, отримав в оренду містечко Романівку. Для організації торгівлі він купив у воронізького жителя А.Барана 5 куф горілки вартістю 45 крб. і став компаньйоном І.Холодовича і Р.Герасименка. Потім вони отримали універсал І.Скоропадського на продовження терміну оренди в Гадяцькому полку і заробили 4 тисячі золотих, які належало поділити порівну. Проте І.Холодович присвоїв частину прибутку свого брата і залишився винен йому за півтори куфи горілки. Тому С.Холодович 2 грудня 1732 р. звернувся до гетьмана з проханням розглянути справу і відновити справедливість [44].

Конотопський сотник Й.Костенецький з 1 січня 1738 р. до 1 січня 1741 р. отримав право збирати грошові та натуральні прибутки, які надходили до Військового Скарбу. Впродовж 1739–1740 рр. він зібрав 700 крб, які, згідно з контрактом, зобов'язався віддати на військові потреби. Також у 1740 р. Й.Костенецький мав зібрати 1000 крб за рахунок ярмаркових зборів і також надати їх до Військового Скарбу [45]. Полковник П.Толстой у 1719 р. отримав право збирати в полку тютюнову десятину, яка раніше належала до прибутків гетьмана [46].

За даними Генерального Опису Лівобережної України 1765–1769 рр., коропський сотник Н.Лихошерст, займаючись винокурінням, за рік викурював до 400 відер горілки і збував її на місці. Значковий товариш М.Сидорський, який проживав у Коропській сотні, у своєму господарстві також займався винокурінням, виробляв за рік до 935 відер горілки і також продавав її в місцеві шинки [47].

Отже, представники козацької старшини Ніжинського полку займалися достатньо активною підприємницькою діяльністю. Підставою для її розгортання слугували пожалування, купівля і захоплення об'єктів виробничого призначення. Основу підприємницької діяльності місцевої козацької старшини становили млинарство, винокуріння і торгівля великою рогатою худобою. Проте ця тематика не обмежується межами нашої розвідки і заслуговує на подальше вивчення.

Література

1. Василенко Н. Генеральное следствие о маетностях Нежинского полка 1729–1730 г. / Н. Василенко. – Чернигов, 1901. – С. 14.
2. Доба гетьмана Івана Мазепи в документах / упоряд. С. Павленко. – К., 2007. – С. 39.
3. Василенко Н. Генеральное следствие... / Н. Василенко. – С. 76, 121–122.
4. Універсали Івана Мазепи (1687–1709). – К. ; Львів, 2006.
Ч. II. – 2006. – С. 570.
5. Лазаревский А. Описание Старой Малороссии / А. Лазаревский. – К., 1893.
Т. 2 : Полк Нежинский. – 1893. – С. 363.
6. Пиріг П. Нариси соціально-економічної історії Чернігівщини в другій половині XVII ст. / П. Пиріг. – К., 1998. – С. 48 ; Пиріг П. Джерела Центрального державного історичного архіву в м.Києві про млинарство на Чернігівщині у другій половині XVII ст. / П. Пиріг // Сіверянський літопис. – 2002. – № 4. – С. 27.
7. Універсали Івана Мазепи... – Ч. II. – С. 576.
8. Лазаревский А. Описание Старой Малороссии... / А. Лазаревский. – С. 365–366.
9. Там само. – С. 363–364 ; Універсали Івана Мазепи... – Ч. II. – С. 569.
10. Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник / В. Л. Модзалевский. – К., 1912. – Т. 3. – С. 290–291 ; Універсали українських гетьманів від Івана Виговського до Івана Самойловича (1657–1687). – К. ; Львів, 2004. – С. 693, 728.
11. Лазаревский А. Люди Старой Малороссии. Голубы / А. Лазаревский // Киевская старина. – 1885. – № 5. – С. 4–5.
12. Універсали Павла Полуботка (1722–1723). – К., 2008. – С. 541.
13. Лазаревский А. Люди Старой Малороссии... / А. Лазаревский. – С. 5–6.
14. Василенко Н. Генеральное следствие... / Н. Василенко. – С. 17, 18, 309–313.
15. Універсали Івана Мазепи (1687–1709). – К. ; Львів, 2002.
Ч. I. – 2002. – С. 525.
16. Василенко Н. Генеральное следствие... / Н. Василенко. – С. 313–315.
17. Лазаревский А. Описание Старой Малороссии... / А. Лазаревский. – С. 387, 392.
18. Центральний державний історичний архів України в м. Києві (далі – ЦДІАК України), ф. 51, оп. 3, спр. 763, арк. 67 зв. – 68.
19. Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник... / В. Л. Модзалевский. – Т. 3. – С. 291–292.

20. Універсали українських гетьманів... – С. 910.
21. ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 2995, арк. 2–3.
22. Універсали українських гетьманів... – С. 909.
23. Лазаревский А. Обзорение Румянцевской описи Малороссии / А. Лазаревский. – Чернигов, 1866. – С. 178–179.
24. Універсали Івана Мазепи... – Ч. II. – С. 304 ; Лазаревский А. Обзорение... / А. Лазаревский. – С. 293.
25. Універсали Павла Полуботка... – С. 571.
26. З документації гетьмана Івана Мазепи (підготовка до друку, передмова та коментарі Ю. Мицка) // Сіверянський літопис. – 1997. – № 3. – С. 102.
27. Ситий І. Гетьманські універсали в колекції Чернігівського історичного музею імені В.В.Тарновського / І. Ситий // Сіверянський літопис 1998. – № 3. – С. 81.
28. Універсали Івана Мазепи... – Ч. I. – С. 167–168.
29. Пиріг П. Джерела... / П. Пиріг. – С. 26.
30. Лазаревский А. Обзорение... / А. Лазаревский. – С. 335.
31. Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник / В. Л. Модзалевский. – К., 1910. Т. 2. – 1910. – С. 140.
32. Там само. – С. 328.
33. Лазаревский А. Описание Старой Малороссии... / А. Лазаревский. – С. 489.
34. Там само. – С. 198 ; Джиджора І. Україна в першій половині XVIII віку: розвідки і замітки / І. Джиджора. – К., 1930. – С. 13.
35. Інститут рукопису Національної бібліотеки України НАН України імені В. І. Вернадського (далі – ІР НБУВ), ф. I, спр. 51191–51422, арк. 276.
36. ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 3212, арк. 1.
37. ІР НБУВ, ф. I, спр. 55176 – 55255, арк. 86 – 87.
38. Лазаревский А. Описание Старой Малороссии... / А. Лазаревский. – С. 202.
39. Лазаревский А. Описание Старой Малороссии... / А. Лазаревский. – С. 189–190 ; Джиджора І. Україна в першій половині XVIII віку... / І. Джиджора. – С. 7–8.
40. ІР НБУВ, ф. I, спр. 53378–53579, арк. 45, 78, 208.
41. Універсали Івана Мазепи... – Ч. II. – С. 328 ; Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник... / В. Л. Модзалевский. – Т. 2. – С. 262 ; Оглоблин О. Гетьман Іван Мазепа та його доба / О. Оглоблин. – Нью-Йорк ; Київ ; Львів ; Париж ; Торонто, 2001. – С. 114.
42. Оглоблин О. Гетьман Іван Мазепа... / О. Оглоблин. – С. 114 ; Ситий І. Федір Стожок – сотник батуринський / І. Ситий // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції з нагоди 295-ї річниці з дня смерті гетьмана України Івана Мазепи та 10-річчя заповідника "Гетьманська столиця". – Ніжин, 2006. – С. 159.
43. ІР НБУВ, ф. I, спр. 51191–51422, арк. 183.
44. ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 597, арк. 117 зв. – 118.
45. Лазаревский А. Описание Старой Малороссии... / А. Лазаревский. – С. 202.
46. Там само. – С. 15.
47. ЦДІАК України, ф. 57, оп. 1, спр. 65, арк. 744, 754.